

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. Генеза військово-морського права України	6
1.1. Сутність та джерела військово-морського права України	6
1.2. Класифікаційні та категоріальні характеристики військово-морського права України в міжнародному процесі	11
1.3. Кодифіковано-логічна система як важливий критерій військово-морського права.....	22
<i>Контрольні запитання</i>	27
<i>Теми рефератів</i>	28
РОЗДІЛ 2. Методологічні основи військово-морського права України в міжнародному процесі	29
2.1. Воєнно-правовий метод територіального моря.....	29
2.2. Концептуальна модель міжнародної геолокації щодо моніторингу морського середовища.....	34
2.3. Міжнародна організація космічного супутникового зв'язку у військово-морському праві.....	69
<i>Контрольні запитання</i>	73
<i>Теми рефератів</i>	73
РОЗДІЛ 3. Воєнно-правовий режим безпеки мореплавства у військово-морському праві	74
3.1. Радарна та протирадарна система радіонавігації як захист безпеки мореплавства у військово-морському праві: історія та сучасність.....	74
3.2. Кіберсистема регулювання руху військово-морських суден	76
3.3. Берегово-правова охорона морського середовища: санітарно-епідеміологічний стан забруднення моря з суден	86
3.4. Міжнародний трибунал як протидія воєнним злочинам у військово-морському праві.....	115
3.5. Можливі шляхи морського інвестування для поствоєнної України: історично прогнозовані поради експертів.....	136
<i>Контрольні запитання</i>	148
<i>Теми рефератів</i>	148
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	149

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі повномасштабного вторгнення російської агресії на територію України актуальну роль відіграє військово-морське право. Адже Україна – це морська держава. Тому, з огляду на це, саме надводні та підводні дрони-безпілотники є фундаментальною матрицею Військово-Морських Сил України, в яких військова кодифікація забезпечена відповідними міжнародними стандартами. В результаті сучасного науково-технологічного прогресу відбувається оснащення таких морських дронів новітньою радіоелектронною моделлю устаткування, зокрема з імпульсно-доплерівською інституцією лазерно-телевізійного управління польотом та самонаведенні на ціль.

Відтак, становлення України як військово-морської держави неможливе без знання морського права як комплексної галузі правової науки, предметом якої є правове регулювання суспільних відносин та вияв спекулятивних маніпуляцій, а також ефективне використання та збереження природних ресурсів в українському доквіллі.

Саме в умовах війни з російською агресією, коли відбувається важкий процес постачання зерна із України в країни Близького Сходу та інші країни світу, має бути суворе дотримання воєнно-правового режиму міжнародною спільнотою щодо запровадження нормативно-правових актів. Положення таких міжнародних актів та стандартів стосовно суден є обов'язковими для виконання під час перебування суден у відкритому морі. Однак, російський агресор постійно блокує морські коридори щодо продовольчо-зернових перевезень.

У цьому відношенні відбуваються складні міжнародні перемовини, посередником яких виступає Туреччина. Це здійснення юрисдикції у військово-технічних, адміністративних та соціальних питаннях стосовно морського судна та членів його екіпажу.

Адже варто нагадати ще раз, що нагальні потреби України в морських перевезеннях під час війни з російським агресором є надто важливим. Тому, вивчення військово-морського права доповнює та розширює знання студентів, також курсантів, отримані під час вивчення міжнародного публічного та приватного права, адміністративного, кримінального, господарського, цивільного, конституційного та інших галузей права.

Адже військово-морське право розширює понятійний апарат, в якому правові категорії поповнюються новим лексико-семантичним змістом.

Метою означеного навчального посібнику є формування у студентів та курсантів кодифіковано-пізнавальної бази знань, умінь та навичок щодо якісного використання нормативно-правових актів як національних, так і міжнародних.

Саме забезпечення захисту національних інтересів України як військово-морської держави потребує визначення пріоритетів її державної безпеки. Така філософія як формула мудрості у військово-морському праві є перманентним драйвером перемоги України над російською агресією.

Від авторів

РОЗДІЛ 1. Генеза військово-морського права України

1.1. Сутність та джерела військово-морського права України

За сучасних умов повномасштабного збройного вторгнення російської федерації на територію України сутність військово-морського права є надто актуальною. Адже військово-морська присутність держав у різних районах Світового океану є сучасною воєнно-політичною реальністю.

Саме військове мореплавання у відкритому морі здійснюється на підставі вільного судноплавства, і сутність поняття «військово-морська присутність» має міжнародно-правовий зміст. Формально флот будь-якої держави може використовуватися в якості бойової сили віддалік від власних берегів і баз для захисту інтересів держави прапора, здійснення військово-морських візитів, поповнення запасів і забезпечення міжнародного правопорядку у Світовому океані. Загалом присутність того чи іншого військово-морського флоту у відкритому морі є нормальною практикою, якщо кораблі флоту не порушують права інших країн на свободу використання вод Світового океану.

З огляду на це, серед юристів-міжнародників поширена думка, що законність чи незаконність військово-морської присутності визначається практичною діяльністю бойових кораблів. До незаконних дій будь-якого військово-морського флоту у відкритому морі належать: порушення державних кордонів прибережної держави, нанесення удару з моря першим, встановлення військового контролю над територіальними водами і водами відкритого моря, пригнічення та прихований примус національної свободи, політичний тиск на власних партнерів чи на інші країни тощо.

Особливого значення в міжнародному праві набула військово-морська присутність у територіальних водах нейтральних держав окремих кораблів чи ескадр країн, які беруть участь у війні. Така присутність має певні сутнісні особливості. Адже військово-морська присутність може обмежуватися міжнародними конвенціями. Так, відповідно до Конвенції про режим Чорноморських протоків 1936 р. військово-морська присутність флотів нечорноморських країн у Чорному морі обмежена, забороняється присутність за тоннажем, кількістю і терміном перебування. Фактично, Чорне море перетворене на зону миру, і морські конфлікти обмежуються виключно чорноморськими

країнами, тобто є локальними. Присутність іноземного військово-морського флоту в територіальному морі прибережної країни регулюється національними законами цієї країни та міжнародними договорами й угодами, які ця країна уклала.

Таким чином, як свідчить історія, законність чи незаконність, зокрема військово-морської присутності Росії на території України та в її територіальних водах, визначається виключно законодавством України та угодами, які укладені між Росією та Україною щодо перебування російського ЧФ на території України [1].

Основні правила і звичаї морської війни

Відповідно до ст. 51 Статуту ООН держави в силу права на самооборону у відповідь на агресію можуть розпочати певні військово-морські дії проти торговельних суден у відкритому морі з метою заборони доставки агресору воєнних матеріалів морем. Такі ж дії можуть бути розпочаті за рішенням Ради Безпеки ООН згідно зі ст. 42 Статуту ООН задля підтримки миру і безпеки. З початком воєнних дій починають діяти міжнародні договори щодо правил ведення бойових дій на морі та міжнародні звичаї, так звані закони і звичаї морської війни. Зокрема, починають діяти положення міжнародних конвенцій щодо регламентації воєнного і торговельного судноплавства у відкритому морі, міжнародних протоках і каналах. Театр воєнних дій на морі охоплює прибережні (територіальні) води держав, які воюють, води відкритого моря і повітряний простір над ними. У цих просторових межах збройні сили держав мають право застосовувати зброю та інші форми впливу на своїх ворогів. Практика попередніх війн на морі свідчить, що з метою обмеження судноплавства нейтральних країн держави, що воюють, встановлюють на морі зони з відповідним режимом (зони захисту; зони, закриті для судноплавства; зони необмеженої підводної війни; зони патрулювання), про що офіційно повідомляють інші країни. Звичаї міжнародного права забороняють перетворювати на театр воєнних дій внутрішні води, територіальне море та повітряний простір нейтральних країн [1].

Описово-історичний характер морської війни Росії проти Грузії (09-13 серпня 2008 р.)

Російські військові кораблі ЧФ увійшли до територіальних вод Грузії та в акваторію порту Поті. Його діяльність була заблокована. Кілька торговельних суден нейтральних країн затримали. Крім того, як повідомлялося, російські військові кораблі заборонили вхід до

акваторії порту іноземним військовим кораблям нейтральних країн. Зокрема, було заблоковано український пором із 48 моряками, який прибув до Поті ще до ескалації конфлікту, а потім не зміг повернутися до свого порту приписки Іллічівськ через блокування акваторії Чорного моря кораблями ЧФ РФ. Грузія мала у складі своїх військово-морських сил 22 катери, у тому числі два ракетні катери та два малі десантні кораблі, більшість з яких були озброєні лише зенітними гарматами та кулеметами. Усі ВМС Грузії базувалися в порту Поті на причалі № 7. Російська авіація бомбила ВМС Грузії двічі, і більшість грузинських катерів було потоплено (залишилися лише чотири катери, які атакували російські кораблі в Поті і теж були потоплені) [1]. Таким чином, Росія розпочала морську війну проти Грузії і застосувала такі методи її ведення, як *морська блокада* порту Поті (а можливо, й частини акваторії територіального моря та відкритого моря біля узбережжя) і використання *призового права*. У цьому сенсі морська блокада вважається як система насильницьких дій військово-морських сил воюючої держави з метою припинити використання противником його власних чи окупованих ним портів, військово-морських баз, узбережжя та межуючих із ними морських вод і обірвати торговельні й інші зв'язки противника морем з іншими країнами. При цьому, морська блокада є правомірним засобом ведення морської війни. Однак, звичаї та правила ведення морської блокади вимагають, щоб держава, вимушена її здійснювати, публічно здійснила відповідне оголошення, зазначивши дату початку блокади, координати заблокованого району, строк виходу з нього суден нейтральних країн тощо [1]. Прикладом може слугувати Німеччина у 1940 р., починаючи морську блокаду Великобританії, оскільки від того, чи є морська блокада законною, залежать наміри щодо правомірності чи неправомірності дій флоту блокуючої держави та її міжнародна відповідальність.

За таких обставин варто констатувати, що Росія порушила правила ведення морської блокади, оскільки не повідомила про її початок. Морська блокада узбережжя Абхазії, Грузії (зокрема, Чорноморське побережжя Кавказу: Сухумі, Новий Афон, Гудаута, Гагра, Піцунда тощо) без офіційного повідомлення суттєво ускладнила торговельне судноплавство нейтральних країн у Чорному морі. Порушенням норм міжнародного права було і затримання російськими військовими кораблями торговельних суден з українським прапором. При цьому, вважається, що затримання торговельних суден нейтральних

країн у цьому разі не можна визнати *правом суверену arrê de prince*, відповідно до якого торговельні судна нейтральних країн затримують з метою попередження розповсюдження відомостей військового характеру.

У наш час існують засоби мобільної і майже безперешкодної передачі інформації, яка стала доступною капітанам торговельних суден. Отже, затримання останніх за правом *arrê de prince* є безпідставним і необґрунтованим [1]. Як повідомляють історичні джерела, російські військові скористалися призовим правом і захопили у власність деякі плавзасоби із грузинським прапором. Адаже морським призом називається торговельне судно (на відміну від військових трофеїв) або вантаж, які належать нейтральному власнику чи противнику і правомірно захоплені під час війни на морі. Раніше законність захоплення призу розглядали спеціальні призові суди, що їх воюючі країни створювали на час війни. Призовий суд може винести рішення про конфіскацію нейтрального судна (вантажу), визнати правомірність захоплення призу, а може й визнати захоплення судна (вантажу) незаконним. В останньому історично недалекому разі вони підлягають поверненню власнику. Необґрунтовано знищена власність нейтральних держав підлягає компенсації. Якщо ж російська сторона вважає захоплені грузинські плавзасоби не призами, а трофеями, то таке захоплення не потребує спеціального міжнародно-правового порядку [1].

Бо фактична військово-морська присутність російських кораблів у територіальних водах Грузії та їх військова діяльність примушують нас поставити запитання: чи можна вважати вихід російських кораблів із внутрішніх морських вод України, їх прохід через територіальне море та повернення до місць перебування в Україні саме *мирним проходом*? Проаналізуємо деякі факти. Російські кораблі взяли участь у морській війні, які виконували бойове завдання, застосовуючи військово-морську зброю. Російські військові кораблі здійснили ракетні обстріли території Грузії, порушили нормальне судноплавство нейтральних країн, розпочали морську блокаду і, можливо, скористалися призовим правом. У зв'язку з початком війни **підрозділи та військові частини ЧФ РФ, які базуються в Севастополі, були приведені в повну бойову готовність**, зокрема на казармове положення переведений один полк морської піхоти, **як повідомив УНІАН**. Варто згадати до того ж заяви російських військових посадовців про те, що вони не виконуватимуть укази і рішення Президента України щодо безпеки діяльності ЧФ РФ

на території України [1]. Після закінчення війни російські кораблі ЧФ продовжували виконувати бойові завдання біля узбережжя Грузії. Зокрема, 24 вересня 2008 р. до Севастополю після виконання бойового завдання повернувся один із таких кораблів – МПК «Александровец» [1].

Усі ці факти, на жаль, свідчать про те, що прохід російських військових кораблів через територіальне море України не був мирним у розумінні Конвенції ООН про морське право 1982 р. та чинного законодавства України. Розвиток подій російсько-грузинської війни на морі примушує звернутися ще до одного з питань міжнародного морського права. Росія порушила не тільки правила мирного проходу через територіальні води, але й нейтралітет України в цій морській війні. Іноземні військові кораблі, що беруть участь у морській війні та не можуть з будь-яких причин залишити територіальні води нейтральної прибережної країни, підлягають затриманню, яке набуває міжнародно-правової форми інтернування. Інтерновані кораблі затримуються, відводяться на певну постійну стоянку, поступають під адміністративне управління та нагляд прибережної країни, обеззброюються, а їх команда переходить до табору інтернованих осіб тощо.

Отже, постає питання щодо можливості та необхідності **інтернування російських військових кораблів, які беруть участь у морській війні**. Інтернування означає примусове розміщення під час війни певних категорій осіб іноземного громадянства у спеціальних містах чи місцевостях всередині країни. Зокрема, у світовій практиці інтернування застосовується до військових частин воюючої держави, які вступили на територію нейтральної держави, та до військових кораблів і їх команд, які затрималися з будь-яких причин у порту нейтральної держави та порушили терміни, установлені нейтральною державою. Не слід плутати інтернування з тюремним ув'язненням. Чи спроможна Україна захистити свій нейтралітет та інтернувати російські кораблі? Ми не маємо відповіді на це запитання. Те, що Україна визначила свій статус як статус нейтральної країни, ще не означає, що на її нейтралітет зважатимуть інші держави. Фактично Україна не має виваженої, цивілізованої морської політики, а тому не зможе захистити свій нейтралітет у морській війні на Чорному морі [1].